

HRVATSKO GRAĐANSKOPRAVNO UREĐENJE KAO DIO KONTINENTALNOG PRAVNOG KRUGA

Marin Milevoj

*student 4. godine Sveučilišnog integriranog prijediplomskog
i diplomskog studija Pravo, Pravnog fakulteta Osijek
E-adresa: mmilevoj@pravos.hr*

Stručni članak

UDK 347:34.05(497.5)

Rad primljen 30. travnja 2025.

Sažetak

Ovaj rad će prvotno predstaviti što je pravni krug i koji su najrašireniji, najpoznatiji i najprihvaćeniji pravni krugovi (kontinentalni, common law, socijalistički i šerijatski). Zatim će se baciti pogled na povijest prava i pravnih poredaka na teritoriju Hrvatske kako bi se utvrdila i objasnila povezanost Hrvatske s kontinentalnim pravnim krugom. Za tu svrhu posebno će se predstaviti i Opći građanski zakonik koji je prvi put stupio na snagu u Austriji 1811. godine i predstavlja jednu od prvih europskih građanskih kodifikacija i u skladu s time svojevrsan početak postojanja kontinentalnog pravnog kruga na našem području. Pregledom Hrvatske povijesti od srednjovjekovnog prava preko razdoblja važenja Općeg građanskog zakonika i razdoblja socijalističke vlasti pa sve do danas, utvrdit će se i povezanost Hrvatske i njezino pripadanje, odnosno pripadanje njezina pravnog poretka, kontinentalnom pravnom krugu.

Ključne riječi: kontinentalni pravni krug, Opći građanski zakonik, građanskopravno uređenje, građanska kodifikacija, socijalistički pravni krug

1. UVOD

Različite države imaju različite pravne poretke. Za one države sa sličnim pravnim poredcima, odnosno one države čiji pravni poredci dijele iste ili slične karakteristike, u smislu povijesti, načela i strukture, kaže se da pripadaju istome pravnom krugu. U ovome radu najprije će se predstaviti što je pravni krug i koji su najrašireniji, najpoznatiji i najprihvaćeniji pravni krugovi (kontinentalni, *common law*, socijalistički i šerijatski). Zatim će se baciti pogled na povijest prava i pravnih poredaka na teritoriju Hrvatske, kako bi se utvrdila i objasnila povezanost Hrvatske s kontinentalnim pravnim krugom.

Za tu svrhu posebno će se predstaviti i Opći građanski zakonik koji je prvi put stupio na snagu u Austriji 1811. godine i predstavlja jednu od prvih europskih građanskih kodifikacija i u skladu s time svojevrsan početak postojanja kontinentalnog pravnog kruga na našem području. Pregledom Hrvatske povijesti od srednjovjekovnog prava, preko razdoblja važenja Općeg građanskog zakonika i razdoblja socijalističke vlasti pa sve do danas, utvrdit će se i povezanost Hrvatske i njezino pripadanje, odnosno pripadanje njezina pravnog poretka, kontinentalnom pravnom krugu.

Svrha ovog rada je ukazati na važnost razumijevanja povijesnog razvoja hrvatskog pravnog poretka i važne uloge koje građanskopravno uređenje specifično ima u njemu. Cilj je i upoznati se i bolje razumjeti temeljna načela individualizma i liberalizma na kojima se kontinentalni pravni krug temelji, pa samim time i hrvatski pravni poredak.

2. KONTINENTALNI PRAVNI KRUG

Pravni krug je „skup pravnih poredaka koji su srodni“.¹ Pravni poredak je pak „skup pravnih normi, načela i vrijednosti koji čine pozitivno pravo neke političke zajednice (države)“.² Iz te dvije definicije da se logično zaključiti da u određeni pravni krug spadaju države koje imaju određene zajedničke norme, načela i vrijednosti. Tipologija pravnih krugova zasebno je polje znanstvenog proučavanja i rasprave. Ipak, općenito je prihvaćeno postojanje kontinentalnog³ pravnog kruga kao skupa pravnih poredaka u kojima je

¹ Gavella, Nikola; Alinčić, Mira; Klarić, Petar; Sajko, Krešimir; Tumbri, Tanja; Stipković, Zlatan; Josipović, Tatjana; Gliha, Igor; Matanovac, Romana; Ernst, Hano, Teorijske osnove građanskog prava – Građansko pravo i pripadnost hrvatskog pravnog poretka kontinentalnoeuropskom pravnom krugu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2005., str. 9.

² Vrbanić, Duško, Država i pravo, Golden marketing, 2003., str. 374.

³ U domaćoj literaturi često se koriste termini europski i kontinentalnoeuropski pravni krug, no u ovome radu koristit će se termin kontinentalni pravni krug. Valja ipak napomenuti da su svi ovi termini dosta eurocentrični, što je i očekivano s obzirom na europsko, odnosno rimskopravno podrijetlo ovog pravnog kruga. Unatoč tome, ovaj pravni krug se proširuje preko Latinske Amerike, zapadne i centralne Afrike, središnje i istočne Azije te određenih država Oceanije, tako da se ne može govoriti o isključivo europskom pravnom krugu. Vidi: The

tradicija rimskog prava igrala značajnu funkciju,⁴ iako to naravno nije jedina karakteristika ovog pravnog kruga.

Tako je ime za kontinentalni pravni krug na engleskom *civil law*, što dakako proizlazi iz latinskog termina *ius civile*.⁵ Propašću rimske države nije propalo i rimsko pravo, nego je ono bilo receptirano u većini europskih država kao *ius communes* ili opće pravo i tek je u 19. stoljeću bilo zamijenjeno novim građanskim kodifikacijama, koje su se također temeljile na rimskom pravu.⁶ Samim donošenjem tih građanskih kodifikacija možemo govoriti o nastanku kontinentalnog pravnog kruga čija druga važna karakteristika jest oslanjanje na pisano pravo zakonodavnog temelja.⁷ U pravnim poredcima država kontinentalnog pravnog kruga običaji i sudska praksa igraju samo supsidijarnu ili sporednu ulogu.⁸ Sudske odluke tako vrijede samo *inter partes* i ne stvaraju presedan za buduće predmete.

Gavella pak kao bitno obilježje pravnih poredaka kontinentalnog pravnog kruga smatra središnje mjesto koje u njima zauzima građanskopravno uređenje primjereno individualističkom i liberalističkom svjetonazoru koji proizlazi iz prosvijećenog apsolutizma.⁹ Pojedinci su priznati kao slobodni i međusobno ravnopravni što im omogućuje da provode željene društvene promjene „odozdo“ međusobnom suradnjom.¹⁰ To pak djelomično opet proizlazi i iz samog rimskog prava čija tri glavna stupa prema Horvatu i Petraku jesu neograničeno privatno vlasništvo, ugovorna sloboda s razrađenim obveznim pravom i sloboda oporučnog raspolaganja.¹¹ Tijekom vremena se pak prestrogi individualistički stav pokazao štetnim te je korigiran, uvažavajući više javne i opće interese; građanskopravno uređenje zadržava svoje središnje mjesto u pravnim poredcima kontinentalnog pravnog kruga, ali više ne dominira te se povećava utjecaj javnopravnih normi.¹²

S obzirom na dosad rečeno vidimo da se kontinentalni pravni krug može karakterizirati kroz svoj izvor ili podrijetlo iz rimskog prava, kroz strukturu u smislu svog oslanjanja

World Factbook, Field listing – Legal system, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/legal-system/>, pristupljeno 26. kolovoza 2024.

⁴ Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 11.

⁵ Dainow, Joseph, The Civil Law and the Common Law: Some Points of Comparison, The American Journal of Comparative Law, Vol. 15, br. 3, 1966.–1967., str. 420.

⁶ Horvat, Marijan; Petrak, Marko, Rimsko pravo, Sveučilište u Zagrebu Pravni fakultet, Zagreb, 2022., str. 1.–2.

⁷ Vrban, Duško, *op. cit.* u bilj. 2, str. 378.

⁸ *Ibid.*

⁹ Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 12.–13.

¹⁰ *Ibid.*, str. 13.

¹¹ Horvat, Marijan; Petrak, Marko, *op. cit.* u bilj. 6, str. 1.

¹² Gavella, Nikola *et al.*, *op. cit.* u bilj. 1, str. 15.–16.

na zakonodavnim putem donesene pisane propise i kroz sadržaj koji se temelji na individualističkom i liberalističkom shvaćanju ljudskih odnosa, ali koji je i korigiran većim prihvaćanjem općih i javnih interesa. Pojedinačne pravne krugove možda je pak najlakše razumjeti kroz usporedbu s drugim pravnim krugovima, što će biti i učinjeno u sljedećem dijelu rada i to tako da će se sagledati izvor ili podrijetlo, struktura i sadržaj tih pravnih krugova.

2.1. USPOREDBA S *COMMON LAW* PRAVNIM KRUGOM

Common law pravni krug svoje podrijetlo nalazi u osebujnom pravnom razvoju u Engleskoj¹³ te se zbog toga ovaj pravni krug proširuje na području Engleske i svih onih država koje su bile s njom politički povezane, poput Sjedinjenih Američkih Država, Australije i drugih bivših britanskih kolonija.¹⁴ Pravo u Engleskoj isprva je imalo izrazit lokalni karakter jer je svaka regija imala svoj vlastiti pravni sustav sve dok kralj nije krenuo uspostavljati vlastite sudove koji su svojim presudama stvorili prva ujednačena pravila koja su vrijedila u cijeloj kraljevini, pa se zbog toga i koristi termin *common law* odnosno „zajedničko pravo“.¹⁵ U *common law* sustavima odluke sudova ne djeluju samo *inter partes* nego vrijede i za buduće slične slučajeve i time postaju dio „zajedničkog prava“.¹⁶ Glavni izvor prava u *common law* sustavima je dakle sudska praksa koja djeluje kroz sustav presedana gdje prijašnje sudske odluke služe sudu kao polazište za rješavanje sličnih slučajeva.¹⁷ Zakoni naravno isto predstavljaju pravni izvor u *common law* sustavima, međutim zakonska pravila bivaju integrirana u pravni sustav tek kada ih sudovi primjene rješavajući konkretne slučajeve.¹⁸

Common law pravni krug se tako razlikuje od kontinentalnog pravnog kruga prema svojem podrijetlu (englesko pravo naspram rimskom pravu) i prema svojem sadržaju (sudska praksa kao glavni izvor prava naspram pisanom zakonodavstvu i kodifikaciji kao glavnom izvoru prava). Ipak, ova dva pravna kruga slična su u svome sadržaju. Oba prava kruga temelje se na individualističkom i liberalističkom svjetonazoru koji je pak s vremenom korigiran s većim uzimanjem u obzir javnog interesa.¹⁹

¹³ *Ibid.*, str. 18.

¹⁴ *Ibid.* str. 20.

¹⁵ Dainow, Joseph, *op. cit.* u bilj. 5, str. 422.

¹⁶ *Ibid.*, str. 424.

¹⁷ Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 18.

¹⁸ *Ibid.*, str. 19.

¹⁹ *Ibid.*, str. 19.–20.

2.2. USPOREDBA SA SOCIJALISTIČKIM PRAVNIM KRUGOM

Pravni poredci socijalističkog pravnog kruga, kao i oni kontinentalnog pravnog kruga, strukturalno se temelje na pisanim zakonskim normama.²⁰ Razlog tome jest da su se socijalistički pravni poredci prvotno razvili u zemljama u kojima je dotad na snazi bio pravni poredak koji je pripadao kontinentalnom pravnom krugu.²¹ Socijalistički pravni krug temelji se na ideološkim idejama marksizma/lenjinizma²² i u njima nalazi svoj izvor koji onda utječe na njegov sadržaj. U pravnim poredcima tog kruga umjesto građanskog prava središnje mjesto preuzima javno pravo²³ te pravo općenito biva instrumentalizirano radi ostvarenja ideoloških ciljeva „odozgo“,²⁴ odnosno društvene tranzicije u komunističko društvo bez države, što znači da socijalističko pravo ima određenu tranzicijsku prirodu.²⁵ Za razliku od individualističke i liberalističke orijentacije pravnih poredaka kontinentalnog i *common law* pravnog kruga, pravni poredci socijalističkog pravnog kruga prihvaćaju kolektivistički svjetonazor u kojemu je pojedincima omogućeno slobodno djelovanje tako da samo u najužim okvirima mogu samostalno i svojom voljom uspostavljati, oblikovati i raskidati svoje odnose s drugima.²⁶

Socijalistički pravni krug svoj početak našao je u Sovjetskom Savezu te se primarno sastojao od pravnih poredaka komunističkih zemalja istočne Europe, ali i od pravnih poredaka u komunističkim zemljama s drugih kontinenata poput Narodne Republike Kine i Kube.²⁷ Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija također je pripadala ovom pravnome krugu, a s njom i Hrvatska.²⁸ Socijalistički pravni krug danas se uglavnom smatra mrtvim s obzirom na raspad komunizma i komunističkih režima koji se dogodio krajem hladnoga rata na kraju dvadesetog stoljeća.²⁹ Ipak neke zemlje, među kojima je i Kina kao jedna od najvećih i najmnogoljudnijih zemalja svijeta, i dalje prate ideologiju

²⁰ *Ibid.*, str. 20.

²¹ Quigley, John, Socialist Law and the Civil Law Tradition, *The American Journal of Comparative Law*, Autumn, 1989, Vol. 37, br. 4, 1989., str. 782.

²² Gavella, Nikola *et al.*, *op. cit.* u bilj. 1, str. 22.

²³ *Ibid.*, str. 21.

²⁴ *Ibid.*, str. 22..

²⁵ Quigley, John, *op. cit.* u bilj. 21, str. 784.

²⁶ Gavella, Nikola *et al.*, *op. cit.* u bilj. 1, str. 21.–23.

²⁷ *Ibid.*, str. 23.

²⁸ *Ibid.*, str. 23.–34.

²⁹ Partlett, William; Ip, Eric, Is Socialist Law Really Dead?, *New York University journal of international law & politics*, New York University, International Law Society. Vol. 48, str. 464.

marksizma/lenjinizma te su njihovi pravni poredci i dalje pod velikim utjecajem pravne stečevine socijalističkog pravnog kruga i sovjetskog prava.³⁰

2.3. USPOREDBA S PRAVNIM KRUGOM ŠERIJATSKOG PRAVA

Šerijatsko pravo je zapravo vjersko pravo islamske zajednice prema kojemu bi svi muslimani trebali živjeti.³¹ Ono se u potpunosti razlikuje od dosadašnja tri pravna kruga upravo zbog svog vjerskog karaktera. Tako je najvažniji izvor šerijatskog prava Kuran, a za tekst Kurana smatra se da je Božji govor i kao takav je nepromjenjiv i nadnaravan.³² Uz Kuran, glavni izvori šerijatskog prava su *sunnet* kao praksa, riječ i djela poslanika Muhameda, *idžma* kao suglasnost ili konsenzus *mudžtehida*, odnosno šerijatskih pravnika te *kijas*, odnosno analogija.³³ Postoje pak razne škole šerijatskog prava koje interpretiraju te izvore na različite načine, pa tako primjerice, pratitelji malikijske škole kao izvor prava koriste i praksu stanovnika Medine.³⁴ Šerijatsko pravo je tako i interno raznoliko te se očito izrazito razlikuje od drugih pravnih poredaka odnosno krugova koje smo dosad spominjali prema svome izvoru ili podrijetlu, strukturi i sadržaju.

Važno je navesti da u državama koje primjenjuju šerijatsko pravo postoji i kanunsko pravo ili *urf*, odnosno pravo koje stvara i primjenjuje sama država i koje kao takvo nije vjerske prirode.³⁵ Samo je manji broj muslimanskih zemalja (naprimjer Saudijska Arabija ili Afganistan pod talibanom) proglasio šerijat kao jedini izvor pozitivnog prava.³⁶ Mnogo veći broj zemalja koristi ga kao jedan od izvora pozitivnog prava i to uz lokalno običajno pravo i receptirano zapadno pravo pod utjecajem kolonijalnih sila, tako da u tim zemljama vlada pravna heterogenost, a često i raznolikost sudskog sustava.^{37,38} Še-

³⁰ Vidi: Partlett, William; Ip, Eric, *Is Socialist Law Really Dead?*, New York University journal of international law & politics, New York University, International Law Society. Vol. 48, str. 463.–511.

³¹ Demirović, Muhamed, *Osnovni šerijatskopравни pojmovi i instituti*, u: *Uvod u šerijatsko pravo*, ur. Čolović, Vladimir; Manić, Samir, Institut za uporedno pravo Beograd i Departman za pravne nauke Državnog univerziteta u Novom Pazaru, Beograd, 2020., str. 31.

³² *Ibid.*, str. 34.

³³ *Ibid.*, str. 35.–37.

³⁴ Za više o sporednim izvorima šerijatskog prava vidi: *Ibid.*, str. 37.–40.

³⁵ Kurtović, Šefko, *Opća povijest prava i države 1. knjiga Stari i srednji vijek*, Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2005.

³⁶ Karčić, Fikret, *Šerijatsko pravo u ustavima savremenih muslimanskih zemalja*, *Šerijatsko pravo u savremenim društvima*, ur. Karčić, Fikret, Karić, Enes, Pravni centar, Fond otvoreno društvo, Sarajevo, 1998., str. 14.

³⁷ *Ibid.*, str. 23.

³⁸ Tako neke države poput Maroka i Indije, pripadaju ili kontinentalnom ili *common law* pravnom krugu, ali u određenim slučajevima primjenjuju šerijatsko pravo. Vidi: *The World Factbook*, Field listing – Legal system, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/legal-system/>, pristupljeno 26. kolovoza 2024.

rijiatsko pravo kod nas se primjenjivalo pod turskom vladavinom, ali i u doba Banovine Hrvatske³⁹ i NDH⁴⁰ postojali su šerijatski sudovi koji su rješavali privatnopravne predmete među muslimanima.

3. OPĆI GRAĐANSKI ZAKONIK

Hrvatski pravni poredak, kao što ćemo to u nastavku rada izložiti, svoju vezu s kontinentalnim pravnim krugom velikim dijelom temelji na tradiciji austrijskog Općeg građanskog zakonika. Zbog toga, prikladno je prvo istražiti i predstaviti nastanak, sadržaj i strukturu istog. Želja za kodifikacijom građanskog prava u Austriji počinje s prosvijećenim apsolutizmom kraljice Marije Terezije koja 1753. godine osniva Komisiju u Brnu kojoj je cilj sastaviti jedinstveni građanski zakonik za sve austrijske nasljedne zemlje.⁴¹ Prvi sastanak te Komisije održan je 3. svibnja 1753. godine u Beču; isprva je njom predsjedao grof Otto Frankenberg, a poslije barun Blümengen.⁴² Ostali članovi Komisije bili su odvjetnik i poslije praški profesor Josip Azzoni, predstavnik za Češku; Josip Ferdinand Hoger, predstavnik za Austriju; sudbeni kancelar Heinrich Hayek von Waldstetten, predstavnik za Moravsku; vladin savjetnik von Thinnenfeld, predstavnik za Štajersku; savjetnik Burmeister, predstavnik za Šlesku i savjetnik Hormayr, predstavnik za Donju Austriju.⁴³ Profesor Azzoni izlaže nacrt zakonika podijeljen prema uzoru na Gajeve Institucije u tri dijela plus četvrti dio za postupak; dakle prvi dio su prava osoba, drugi prava na stvari ili stvarna prava, treći osobna prava na stvari ili obligacije i četvrti parbeni i izvanparbeni postupak.⁴⁴ Godine 1766. Komisija pak sastavlja *Codex Theresianus* koji se sastojao od osam knjiga⁴⁵ i 7377 članaka⁴⁶ te je više bio udžbenik prava nego zakonski tekst.⁴⁷

³⁹ Čutuk, Zvonimir, Uspostava i ustroj Banovine Hrvatske, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Zagreb, 2022., str. 24.

⁴⁰ Kurtović, Šefko, *op. cit.* u bilj. 35, str. 285.

⁴¹ Čokolić, Atila, Dvjesto godina Općeg austrijskog građanskog zakonika: O izvorima, nastanku i uvođenju u primjenu Općeg građanskog zakonika s osvrtom na hrvatska pravna područja; Odvjetnik: glasilo i časopis Hrvatske odvjetničke komore, Vol. 84. br. 11-12/11, Zagreb, 2011., str. 36.

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Lachner, Višnja; Roškar, Jelena, Građanske kodifikacije u Europi s posebnim osvrtom na 19. i 20. stoljeće, Zbornik radova znanstvenog skupa Austrijski građanski zakonik (1811–2011), Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli, Pravni fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. Tuzla, 2014., str. 40.

⁴⁷ *Ibid.*

Godine 1772. godine Marija Terezija daje instrukcije za izradu novog zakonika privatnog prava; u zakon se ne treba uvrštavati udžbenik prava, sve mora biti izraženo što je moguće kraće i to bez praktičnih primjera, trebaju se izbjeći sve nedoumice i nejasnoće, zakon se ne treba oslanjati na rimsko pravo, nego uzeti u obzir prirodnu pravičnost i da bude što više jedinstven, a kod sličnih slučajeva da se ne donose nove zakonske ustanove.⁴⁸ Međutim, 1776. godine dolazi do prekida rada na novom zakoniku zbog mnogostrukog otpora jedinstvenom zakoniku koji se pojavio diljem Monarhije.⁴⁹ Johann Peter Horten je pak na toj osnovi napisao novi nacrt zakonika poznat kao Jozefinski zakonik, koji je proglašen 1. studenog 1786. godine, a stupa na snagu 1787. godine za sve austrijske nasljedne zemlje, a 1. svibnja 1787. godine na području Galicije, sve za vrijeme vladavine cara Josipa II.⁵⁰ Proglašen je bio samo prvi dio zakona koji se odnosio na pravo osoba i to u pet glava; prvo općenito o zakonima, zatim općenito o pravima državljana, o pravima supružnika, o pravima između roditelja i djece te o pravima siromašnih (skrbništva).⁵¹ Josip II. je pokušao Zakon uvesti i u Ugarskoj, ali zbog velikog otpora njegovim reformama bio je prinuđen dekretom od 28. siječnja 1790. opozvati svoje nove uredbe i vratiti prijašnju političku i sudbenu organizaciju.⁵²

Car Leopold je 1790. godine sastavio novo povjerenstvo za pravne poslove pod predsjedništvom baruna Karla Antona von Martinia koje do 1796. godine za vrijeme vladavine cara Franje II. sastavlja svoj Nacrt općeg građanskog zakonika koji u potpunosti odstupa od *Codexa Theresianusa* i rimskog prava jer se temelji na učenjima škole prirodnog prava.^{53,54} Godine 1801. osnovano je Dvorsko povjerenstvo za zakonodavne poslove kojim je isprva predsjedao državni ministar grof Rottenhan, a ostali članovi bili su vrhovni zemaljski sudac Marija Bilhelm von Haan, von Sonnenfels, pravosudni dvorski savjetnici Schmidfels, Aichen, Ehrenberg, Lyro i von Strobl te prizivni vijećnik i profesor Franz von Zeiller kao izvjestitelj,⁵⁵ koji je također bio Marinijev sljedbenik i učenik te je na njega uz školu prirodnog prava utjecala i Kantova filozofija.⁵⁶

Prvo čitanje Marinijeva nacрта bilo je završeno tek 22. prosinca 1806. godine, a drugo ili revizija trajalo je sve do 14. siječnja 1808. godine.⁵⁷ Car pak naređuje treće čitanje ili

⁴⁸ *Ibid.*, str. 40.–41.

⁴⁹ Čokolić, Atila, *op. cit.* u bilj. 41, str. 37.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Lachner, Višnja; Roškar, Jelena, *op. cit.* u bilj. 43, str. 41.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ Za više o školi prirodnog prava vidi: Zdravković, Miloš, Prvenstvo prirodnog prava: geneza jedne ideje, *Pravni zapisi*, vol. 7. br. 2, 2016., str. 213.–229.

⁵⁵ Čokolić, Atila, *op. cit.* u bilj. 41, str. 38.

⁵⁶ Lachner, Višnja; Roškar, Jelena, *op. cit.* u bilj. 46, str. 41.

⁵⁷ Čokolić, Atila, *op. cit.* u bilj. 41., str. 38.

superreviziju koju su u užem povjerenstvu obavili Haan, Pflieger, Aichen, Pratobever i Zeiller, a s radom su završili 22. siječnja 1810. godine kada su predložili da novi zakon glasi „Opći građanski zakonik za njemačke nasljedne zemlje Austrijske Monarhije, uklopno Galicije“.⁵⁸ Carskim patentom novi zakonik konačno biva proglašen 1. lipnja 1811. godine pod nazivom Opći građanski zakonik, skraćeno OGZ, a stupa na snagu 1. siječnja 1812. godine u svim austrijskim zemljama osim Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Sedmogradske,⁵⁹ gdje će stupiti na snagu nešto poslije.

U OGZ-u se strukturalno i dalje osjeti utjecaj Gajevih Institucija s podjelom na tri djela gdje se prvi bavi pravima osoba, uključujući obiteljsko pravo, drugi dio stvarnim pravom i nasljednim pravom, s jednim dijelom obveznog prava te treći zajedničkim odredbama prava osoba i stvarnog prava te preostalim obveznim pravom.⁶⁰ Sveukupno OGZ sadrži 1502 paragrafa.⁶¹ Godine 1904. austrijska vlada na prijedlog pravника Ungera sastavlja Komisiju za izmjenu OGZ-a čiji rad rezultira donošenjem triju novela između 1914. i 1916. godine koje znatno mijenjaju tekst OGZ-a s promjenama u 180 paragrafa iz cijelog teksta i to pod velikim utjecajem Njemačkog građanskog zakonika.⁶²

OGZ je bio prema mnogo čemu ispred svog vremena. Njegovo pozivanje i oslanjanje na načela prirodnog prava dovelo je do promjena u austrijskom feudalnom društvu jer je s idejama o građanskopravnoj jednakosti, emancipaciji privatnopravnih odnosa od državnog nadzora i slobodi gospodarskog prometa bio u suprotnosti s činjeničnim društvenim stanjem u državi.⁶³ Zakon ima manjkavosti; ponajprije samo ukratko normira osobna prava i obveze bračnih drugova i uzdržavanje izvanbračne djece te ne poznaje odredbe o realnim teretima i ugovorima o posredovanju.⁶⁴ Uz to, sadrži nedovoljno odredaba o ugovoru o službi i ugovoru u djelu što je omogućilo otvorenu eksploataciju radničke klase.⁶⁵

4. PRAVO U HRVATSKOJ PRIJE STUPANJA NA SNAGU OPĆEG GRAĐANSKOG ZAKONIKA

Većina teritorija današnje Hrvatske u razdoblju prije stupanja na snagu Općeg građanskog zakonika, bila je pod ugarskom vlašću, a ugarsko pravo tog doba bilo je primarno

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ Lachner, Višnja; Roškar, Jelena, *op. cit.* u bilj. 46., str. 42.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ *Ibid.*

običajno pravo.⁶⁶ To pravo nije isprva bilo kodificirano, pa je poznati mađarski plemić i pravnik Istvan Verböczy 1514. na zahtjev kralja Ladislava II. sastavio *Opus tripartitum juris consuetudinarii inclyti Regni Hungariae partiumque eidem annexarum*, skraćeno Tripartit ili Tripartitum.⁶⁷ Tripartit nikad nije bio promulgiran zbog protivljenja svećenstva i višeg plemstva koje je isti izjednačavao s nižim plemstvom, međutim Verböczy je dao Tripartit tiskati u Beču na vlastiti trošak i poslao ga županijama opisujući ga kao „vjerni prikaz postojećeg prava“.⁶⁸ Tripartit tako ulazi u upotrebu i biva primijenjen od strane sudova u Hrvatskoj sve do uvođenja OGZ-a 1852. godine, a na područjima pod direktnom ugarskom vlašću (Prekomurje, Međimurje, Baranja, Bačka i Banat) primjenjivan je sve do kraja Drugog svjetskog rata.⁶⁹

Tripartit je strukturalno podijeljen na tri dijela i to prema uzoru na Gajeve Institucije, ali ta podjela nije učinjena dosljedno.⁷⁰ Gajeve Institucije podijeljene su na *personae* (osobe), *res* (imovina) i *actiones* (tužbe) i takva podjela građanskog prava općenito se naziva institucijskim sustavom.⁷¹ Prvi dio Tripartita tako govori o plemstvu, nasljeđivanju, bračnom imovinskom pravu, skrbništvu, punoljetnosti i pravnoj i poslovnoj sposobnosti; drugi dio sadrži načela imovinskog prava, zakone, statute, običaje i privilegije te postupovno pravo; dok treći dio govori o posebnim običajima Slavonije i Erdelja.⁷² Verböczy je tako isticao da uz kanonsko i rimsko (carsko) pravo, običajno pravo vrijedi kao opće pravo u državi.⁷³

Tripartit je očito napisan s feudalnim sustavom na umu; on je istodobno zbirka tadašnjih zakona, kraljevskih dekreta i drugih propisa, sudske prakse i običajnog prava, a interesna osnovica mu je ona nižeg plemstva, dok se malo normi odnosi na gradsko stanovništvo ili kmetove.⁷⁴ On je ipak izrazito važan jer je stoljećima služio kao glavni pravni izvor na našem području, pogotovo u sferi građanskoga prava te je osigurao opstanak hrvatskog prava kao zasebnog prava u odnosu na tuđa prava.⁷⁵

⁶⁶ Čokolić, Atila, *op. cit.* u bilj. 41, str. 33.

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ Čepulo, Dalibor, Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu od srednjeg vijeka do suvremenog doba, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2023., str. 103.

⁶⁹ *Ibid.*, str. 104.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ Klarić, Petar; Vedriš, Martin, Građansko pravo; Opći dio, stvarno pravo, obvezno i nasljedno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2014. str. 11.

⁷² Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68, str. 104.

⁷³ Čokolić, Atila, *op. cit.* u bilj. 41, str. 33.

⁷⁴ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68, str. 104.

⁷⁵ Čokolić, Atila, *op. cit.* u bilj. 41, str. 34.–35.

Uz pravo srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije, važno je predstaviti i pravo srednjovjekovne Dalmacije i Istre. Glavno pravo u tim dijelovima bilo je statutarno pravo gradova, ali i spomenuto *ius communes* ili opće pravo. Kako su nastojale gradske zajednice općepoznato običajno pravo prestalo je biti zadovoljavajuće, pogotovo s obzirom na porast trgovine i pravnog prometa i na to da je gradsko plemstvo željelo osigurati svoje interese „zaleđivanjem“ i sređivanjem prava.⁷⁶ Kada bi se grad uputio u pisanje statuta i kodificiranja prava, najčešće bi posezali za već postojećim statutima drugih gradova i pravnim priručnicima što je dovelo do širenja i prodiranja općeg prava, temeljenog na rimskom i kanonskom pravu koje je u većini gradskih sredina Europe vrijedilo kao supsidijarno pravno vrelo, u samo statutarno pravo.⁷⁷ Važno je pak napomenuti da je Mletačka Republika zabranila zbog vlastite samobitnosti upotrebu općeg prava, pa se zato statuti dalmatinskih i istarskih gradova i komuna ne pozivaju na isto kao supsidijarno pravno vrelo, ali ipak se vidi utjecaj istog u samim odredbama statuta i očita je recepcija općeg prava u sudskoj praksi.⁷⁸

Kroz ovaj kratki pregled hrvatskog srednjovjekovnog prava, odnosno prava koje je vrijedilo na hrvatskom teritoriju do donošenja OGZ-a vidi se, uz oslanjanje na običajno pravo, oslanjanje na rimsko pravo, bilo kroz primjenu općeg prava u jadranskoj Hrvatskoj ili kroz utjecaje rimskog i kanonskog prava na tekst Tripartita koji je vrijedio u kontinentalnoj Hrvatskoj.

Vrijedi spomenuti i razdoblje francuske vladavine i uspostave Ilirskih pokrajina na područjima današnje Hrvatske. Hrvatska područja su prvi put pala pod francusku vlast nakon mira u Požunu 1805. godine u kojem je teritorij zapadne Istre, Kvarnera i Dalmacije koji su Austrijanci prije toga preuzeli od Mletačke Republike postao dio Napoleonove Kraljevine Italije, zajedno s do tad neovisnom Dubrovačkom Republikom.⁷⁹ Nakon novog austrijskog poraza od strane Francuske i mira u Schönbrunnu, Austrija je ustupila Francuskoj svoj dio Istre, civilnu Hrvatsku i Vojnu krajinu do Save te Kranjsku i Štajersku, nakon čega su osnovane Ilirske pokrajine podređene direktno vladi u Parizu.⁸⁰ Dana 4. rujna 1806. godine uz mnoge druge dekrete Napoleon uvodi u Dalmaciju primjenu Code civila, francuskog građanskog zakonika.⁸¹ Code civil ipak nikad nije pretjerano ušao u primjenu jer nije bilo dovoljno poznavanja jezika, ali i načela i instituta na kojima je Zakonik napisan. Društveni faktori također su imali utjecaj i onemogućili su pri-

⁷⁶ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68, str. 105.

⁷⁷ *Ibid.*, str. 106.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ *Ibid.*, str. 230.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ *Ibid.*, str. 233.–234.

hvaćanje individualnog vlasništva kao isključivog oblika vlasništva i ukidanje kolonata.⁸² Unatoč tome primjena Code civila predstavlja prvi susret hrvatskog prava s kontinentalnim pravnim krugom s obzirom na to da je u pitanju prvi građanski zakonik odnosno građanska kodifikacija u Europi.⁸³ Ilirske pokrajine 1813. godine bivaju zaposjednute od strane austrijske vojske⁸⁴ te time prestaje razdoblje upotrebe Code civila na hrvatskom teritoriju.

5. HRVATSKA KAO DIO KONTINENTALNOG PRAVNOG KRUGA: RAZDOBLJE OD 1853. DO 1946. GODINE

Opći građanski zakonik je na hrvatskom teritoriju bio uveden postupno. Tako kada je 1812. OGZ bio prvi put uveden u Austriji time je istovremeno bio uveden u Vojnoj krajini.⁸⁵ Zatim je postupno u razdoblju od 1814. do 1820. uveden u hrvatskim zemljama koje su Pariškim ugovorom i Bečkim kongresom bile vraćene Monarhiji; tako je 1814. uveden u Karlovačkoj i Banskoj krajini, 1815. u Istri i Rijeci, 1816. u Dalmaciji i otocima Korčuli, na Visu, Lopudu, Šipanu, Mljetu i Lastovu. Godine 1820. uveden je u onom dijelu karlovačkog okruga koji je prije bio u Ilirskim pokrajinama.⁸⁶ Godine 1822. kad su Rijeka i dio karlovačkog područja bili ponovno sjedinjeni s Hrvatskom i Ugarskom OGZ prestaje biti na snazi u tim područjima.⁸⁷

Na temelju carskog patenta od 29. studenog 1852. OGZ je proglašen u „ugarskom“ dijelu Monarhije, odnosno u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, Ugarskoj, srpskoj Vojvodini i tamiškom Banatu, a na snagu stupa 1. svibnja 1853. godine.⁸⁸ Tim događajem Hrvatska u potpunosti potpada pod kontinentalni pravni krug i tradiciju, čiji važan element je upravo središnje mjesto koje igraju građanski zakonic i u pravnim sustavima tog kruga.⁸⁹ Kada je OGZ stupio na snagu u Krakovu 29. rujna 1853. godine službeno je bio na snazi na cijelom teritoriju tadašnje Monarhije,⁹⁰ ali to nije potrajalo. Naime Listopadskom diplomom vraćeno je pravosuđe zakonodavstvo Zemljama ugarske krune te je na temelju toga u Pešti 22. siječnja 1861. otvorena konferencija po *Judexu Curiae* čiji cilj je

⁸² *Ibid.*, str. 234.

⁸³ Za više vidi: Lachner, Višnja; Roškar, Jelena, *op. cit.* u bilj. 46, str. 34.–39.

⁸⁴ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68., str. 230.

⁸⁵ Gavella, Nikola *et al.*, *op. cit.* u bilj. 1, str. 31.

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ *Ibid.*, str. 30.

⁸⁹ *Ibid.*, str. 29

⁹⁰ *Ibid.*, str. 31.

bio urediti ugarsko pravosuđe.⁹¹ Konferencija je zasjedanje završila 4. ožujka i predala zaključke Ugarskom saboru čiji dom zastupnika je na sjednici održanoj 21. lipnja iste prihvatio i time vratio na snagu prijašnje ugarske zakone, s tim da gdje su se oni pokazali nedostatni, proglasili bi se novi zakoni temeljeni na mišljenjima Judexa Curaiae.⁹² Time završava razdoblje važenja OGZ-a u Ugarskoj, a na snagu biva vraćen Tripartit. To ukidanje OGZ-a pak nije vrijedilo za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, kao ni za Erdelj, što predstavlja konačno odvajanje i osamostaljenje hrvatskog pravnog poretka od ugarskog.⁹³

5.1. RAZDOBLJE OD LISTOPADSKE DIPLOME DO 1918.

U Hrvatskoj su također nakon donošenja Listopadske diplome započele rasprave oko austrijskih zakona donesenih u vrijeme Bachova apsolutizma, pa tako i samog OGZ-a.⁹⁴ Ivan Mažuranić je tako bio jedan od onih koji se zalagao da se austrijski zakoni ne mijenjaju, dok su se drugi, pretežno aristokrati, zemljoposjednici i stari juristi ili „verbecijanci“, zalagali za odbacivanje svega austrijskog i ponovnu uspostavu prijašnjeg prava,⁹⁵ a treći pak da se austrijski zakoni preispitaju i da se zadrži ono što je dobro.⁹⁶ Sam Hrvatski sabor nikad nije donio odluku o tom pitanju, međutim 1861. godine banska konferencija u sastavu Ivan Mažuranić, Josip Juraj Strossmayer, Ivan Kukuljević, Julije Drašković, Mirko Bogović, Makso Prica, Avelin Cepulić i drugi donijela je Naputak u kojem iznosi da bi municipalne vlasti trebale nastaviti strogo se držati postojećih, dakle austrijskih, propisa u svojim sudskim postupcima.⁹⁷ Tako da budući da nikad nije došla odluka zakonodavnog tijela koja bi promijenila postojeće stanje, praksa je bila da ono ostaje vrijediti.⁹⁸

Ta se situacija nije promijenila ni nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe iz 1868. godine.⁹⁹ Razlika je pak postojala u tome što otad OGZ u Hrvatskoj vrijedi na osnovi zakonodavne vlasti Hrvatskog sabora, pa ga neki kreću nazivati hrvatskim građanskim zakonom, za razliku od austrijskog koji je nastavio vrijediti u austrijskom dijelu Monarhije, uključuju-

⁹¹ Čokolić, Atila, *op. cit.* u bilj. 41, str. 39.

⁹² *Ibid.*

⁹³ Gavella, Nikola *et al.*, *op. cit.* u bilj. 1, str. 34.

⁹⁴ *Ibid.*, str. 35.

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ *Ibid.*, str. 35.–36.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ Čokolić, Atila, *op. cit.* u bilj. 41, str. 39.

⁹⁹ *Ibid.*

ći onda i Istru i Dalmaciju.¹⁰⁰ To je važno napomenuti zbog spomenutih novela OGZ-u uvedenih u austrijskom dijelu Monarhije 1914. i 1916. koje naravno nisu vrijedile na teritoriju Kraljevine Hrvatske i Slavonije.¹⁰¹

Postojali su pak u ovom razdoblju i pokušaji da se uvede izvorni hrvatski građanski zakonik. Narodni zastupnik u Saboru Miroslav Kraljević tako daje prijedlog da se austrijski zakoni „preispitaju i vremenu shodno poprave dotično preinače“ te da se pritom uzmu u obzir zaključci konferencije u Ugarskoj.¹⁰² U skladu s tim Sabor osniva Pravosudni odbor koji sastavlja Osnovu hrvatskog općeg građanskog zakonika koja je funkcionirala kao inačica OGZ-a sa 131 izmijenjenim i 98 ispuštenih paragrafa.¹⁰³ Ta Osnova pak nikad ne dolazi pred plenum¹⁰⁴ i Sabor se zadovoljava time da građanskopravno uređenje regulira samo posebnim zakonima.¹⁰⁵ Tako je Sabor 1870. prihvatio stajalište bana Levina Raucha da „Nije probitačno mijenjati pravosudne zakone bez neophodne i silne nužde“, a takvo stajalište su slijedili i kasniji sazivi Sabora.¹⁰⁶

Rasprava o reformi i mogućem uvođenju izvornog hrvatskog zakonika nastavila se među hrvatskim pravnicima tog doba poput Speveca, Posilovića, Košutića, Maurovića, Petaja i Strohala; svi su dali svoj doprinos toj raspravi te su se zalagali za reformu i reviziju OGZ-a, uzimajući u obzir hrvatski pravni poredak.¹⁰⁷ Godine 1917. hrvatska zemaljska vlada je, ne uzimajući u obzir dotadašnje rasprave u pravnoj struci, povjerila Slavoljubu Popoviću da priredi promjene OGZ-u u skladu s austrijskim novelama iz 1914. i 1916., što je ovaj i uradio, no raspad Monarhije nakon Prvog svjetskog rata 1918. spriječio je uvođenje tih promjena.¹⁰⁸

Uvođenje OGZ-a u Hrvatsku otvorilo je put izvanrednom socijalnom napretku u smislu prihvaćanja načela individualizma i liberalizma, raskidu veza s dotadašnjim feudalnim pravnim i društvenim poretom¹⁰⁹ i prihvaćanju Kantove filozofije i ideje o čovjeku kao

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 37.

¹⁰² *Ibid.*, str. 38.

¹⁰³ *Ibid.*, str. 38.–39.

¹⁰⁴ Osnova isprva nije došla pred plenum jer je taj saziv Sabora bio iznenada raspušten. Pravosudni odbor novog saziva je 1866. ponovno prihvatio neizmijenjeno Osnovu iz 1861., no saborski plenum nikad je nije razmotrio. Vidi: Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 39.

¹⁰⁵ Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 39.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ *Ibid.*, str. 40.

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ Čokolić, Atila, *op. cit.* u bilj. 41, str. 41.

slobodnom, samostalnom i odgovornom biću.¹¹⁰ Otpor OGZ-u jednim su dijelom pružali oni čiji su interesi bili ugroženi raskidom s feudalizmom i oni generalno konzervativnih nadzora, ali i općenito zbog suprotstavljanja Bachovu apsolutizmu.¹¹¹ Opći građanski zakonik tako je bio neopravdano povezan s tim ozloglašanim poretkom unatoč svojoj naprednosti.¹¹² Druge kritike koje su mu bile upućene vezane su, primjerice, za raspad kućnih zadruga koji je nesumnjivo povezan s donošenjem OGZ-a.¹¹³

Zanimljivo je tako pogledati i mišljenja o OGZ-u koja su iznijeli tadašnji hrvatski pravni stručnjaci. Derenčin je tako u svom tumaču OGZ-a naveo da isti „(...) zauzima odlično, ako ne prvo mjesto među suvremenim građanskim zakonima“, te „(...) u bitnosti smatra se i u nas taj zakon blagodat, koje makar nas s njome nadarila era narodnom našem biću neprijatna, nitko ne želi se odreći.“^{114,115}

5.2. MEĐURATNO RAZDOBLJE PRVE JUGOSLAVIJE

Nakon Prvog svjetskog rata Hrvatska postaje dio novostvorene južnoslavenske države formirane kao unitarna monarhija sa zakonodavnim sjedištem u Beogradu, čime Hrvatska gubi svoju zakonodavnu samostalnost.¹¹⁶ Unitarna i centralistička priroda države zahtijevala je ujednačavanje prava i pravnog poretka na cijelom njezinu području, no to nikad nije bilo ostvareno u domeni građanskog prava, a jedan od glavnih razloga su bile su žestoke rasprave između srpskih pravnika i pravnika iz dijelova koji su pripadali bivšoj Austro-ugarskoj državi koje su proizlazile iz različitih uređenja i pravnih tradicija.¹¹⁷ U Jugoslaviji je tako unatoč centralizaciji postojalo šest različitih pravnih područja koji su svaki imali vlastitu organizaciju sudstva i različito materijalno i postupovno pravo.¹¹⁸

¹¹⁰ Gavella, Nikola *et. al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 31.

¹¹¹ *Ibid.*, str. 33.

¹¹² Čokolić, Atila, *op. cit.* u bilj. 41, str. 39.

¹¹³ Za više o kućnim zadrugama pod OGZ-om vidi: Čepulo, Dalibor, Tradicija i modernizacija: „iritantnost“ Općeg građanskog zakonika u hrvatskom pravnom sustavu, Liber amicorum Nikola Gavella Građansko pravo u razvoju, ur. Gliha, Igor; Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007., str. 1.–50.

¹¹⁴ Derenčin, Marijan, Tumač k Obćemu austrijskomu građanskomu zakoniku, Nakladom Sveučilišne knjižare Albrechta i Fiedlera, Zagreb, 1883., str. 29.–30.

¹¹⁵ Uz spomenuti Derenčinov, od iznimne je važnosti i nešto kasniji Rušnov tumač OGZ-a. Ta dva tumača daju današnjim pravnicima pogled u to kako su pravni stručnjaci iz vremena važenja OGZ-a u Hrvatskoj tumačili pojedine njegove odredbe. Vidi: Rušnov, Adolf, Tumač Obćemu austrijskomu građanskomu zakoniku, Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1893.

¹¹⁶ Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 41.

¹¹⁷ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68, str. 267.–168.

¹¹⁸ *Ibid.*, str. 270.

Teritorij današnje Hrvatske tako je bio podijeljen između tri pravna područja. Prvo je slovensko-dalmatinsko pravno područje koje se sastojalo od onih dijelova koji su prije bili u austrijskom dijelu Austro-Ugarske te u kojima je sukladno vrijedilo austrijsko pravo s noveliranim OGZ-om i austrijskim zakonima donesenim do 1918. poput Trgovačkog zakona iz 1862.¹¹⁹ Drugo je hrvatsko-slavonsko pravno područje koje je obuhvaćalo teritorij prijašnje Kraljevine Hrvatske i Slavonije i u njemu su uz OGZ vrijedili oni propisi koje su do 1918. donijeli Hrvatsko-ugarski sabor i Hrvatsko-slavonski sabor.¹²⁰ Treće pravno područje bilo je područje bivše Kraljevine Ugarske, specifično Prekomurja, Međimurja, Baranje, Bačke i Banata u kojemu je vrijedilo ugarsko pravo s Tripartitom.¹²¹

Ostala tri pravna područja u Jugoslaviji bila su bosansko-hercegovačko pravno područje u kojemu je vrijedilo dijelom staro osmansko pravo, običajno i vjersko odnosno šerijatsko pravo, partikularno bosansko-hercegovačko pravo doneseno prije 1918. godine i receptirano austrijsko pravo uključujući i austrijski OGZ,^{122,123} srbijansko pravno područje koje je obuhvaćalo teritorij prijašnje Kraljevine Srbije gdje se primjenjivalo pravo te države i s time Srpski građanski zakonik¹²⁴ koji se temeljio na tekstu OGZ-a¹²⁵ te crnogorsko pravno područje koje je obuhvaćalo teritorij bivše Kraljevine Crne Gore gdje je vrijedilo pravo te države i u kojem je glavno pravno vrelo bio Opći imovinski zakonik iz 1888. godine koji je napisao znameniti pravnik Baltazar Bogišić.^{126,127}

Zanimljivo je spomenuti i Zakon o uređenju šerijatskih sudova i šerijatskim sudcima iz 1929. godine koji je predvidio osnivanje šerijatskih sudova nadležnih u pitanjima bračnog i nasljednog prava te skrbi o malodobnoj djeci muslimana uz uvjet da u području njihove nadležnosti živi najmanje 5.000 muslimana.¹²⁸ Tako 1935. godine biva osnivan

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ *Ibid.*, str. 270.–271.

¹²¹ *Ibid.*, str. 271.

¹²² *Ibid.*

¹²³ Za više o pravu u Bosni i Hercegovini nakon 1918. i primjeni OGZ-a u istoj vidi: Mutapčić, Edin; Austrijski građanski zakonik i njegova primjena u Bosni i Hercegovini poslije 1918. godine, Zbornik radova znanstvenog skupa Austrijski građanski zakonik (1811–2011), Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli, Pravni fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Tuzla, 2014.

¹²⁴ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68, str. 271.

¹²⁵ Za više o vezi između Srpskog građanskog zakonika i OGZ-a vidi: Stanković, Emilija; „Austrijski građanski zakonik kao izvor srpskog građanskog zakonika, Zbornik radova znanstvenog skupa Austrijski građanski zakonik (1811–2011), Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli, Pravni fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Tuzla, 2014.

¹²⁶ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68., str. 271.

¹²⁷ Za više o Općem imovinskom zakoniku vidi: Lachner, Višnja; Roškar, Jelena; *op. cit.* u bilj. 43. str. 48.–50.

¹²⁸ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68., str. 269.

Šerijatski sud u Zagrebu s nadležnošću nad područjem Savske i Dravske banovine, a u Primorskoj banovini nadležan je bio Šerijatski sud iz Trebinja.¹²⁹

Da se zamijetiti dakle da, unatoč pravnom partikularizmu tadašnje Jugoslavije, gotovo sva građanskopravna uređenja unutar iste su, uz iznimku područja gdje je vrijedilo mađarsko ili crnogorsko pravo, slijedila tradiciju OGZ-a i austrijskog prava i samim time pripadala kontinentalnoj pravnoj tradiciji, a i postupovni jugoslavenski zakoni rađeni su prema uzoru na odgovarajuće austrijske zakone.¹³⁰ U Jugoslaviji su tad tako bila izražena individualistička i liberalistička načela, a građanskopravno uređenje zadržalo je svoj središnji položaj, iako je započela moderacija istog jačanjem javnopravne komponente i većim uzimanjem u obzir javnog interesa, u skladu s trendovima drugdje u svijetu nakon Prvog svjetskog rata.¹³¹

Nastojalo se pak u cijelom međuratnom razdoblju uvesti jedinstveni jugoslavenski građanski zakonik. Privatno-pravni odsjek tako je bio zadužen za izjednačavanje građanskopravnog zakonodavstva, što je isprva i činio kao dio Stalnog zakonodavnog savjeta od 1919., a zatim kao dio Vrhovnog zakonodavnog savjeta od 1929. godine.¹³² Budući da je tekst OGZ-a kakav je vrijedio u Hrvatskoj bio najbliži zajednički nazivnik za ujednačavanje prava, on je odabran kao uzor.¹³³ Fokus rada Odsjeka prema uputama tadašnje vlade bio je na izjednačavanju, a ne na reformi građanskopravnog sustava, pa je zbog toga 1922. Odsjek odlučio ograničiti reviziju samo na unošenje normi iz austrijskih novela OGZ-a i na norme o nasljednom, obiteljskom, zadružnom i običajnom pravu.¹³⁴ Nakon dugogodišnjih napora 1934. napokon je pripremljena Predosnova građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju.¹³⁵ Nakon objavljivanje iste nastaje burna rasprava u znanstvenim krugovima, s mnogo pohvala i kritika upućenih istoj.¹³⁶ Kraljevina Jugoslavija ipak nikad nije donijela vlastiti građanski zakonik prije nego što je prestala postojati tijekom Drugog svjetskog rata, a i da jest, nakon 1939. godine zbog uspostave Banovine Hrvatske takav zakonik ne bi za istu važio.¹³⁷

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 43.

¹³¹ *Ibid.*, str. 44.

¹³² *Ibid.*

¹³³ *Ibid.*, str. 45.

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68, str. 269.

¹³⁶ Za više vidi: Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 47.–49.

¹³⁷ Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 49.

5.3. RAZDOBLJE DRUGOG SVJETSKOG RATA I NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Tijekom Drugog svjetskog rata na teritoriju Hrvatske postoje dvije suprotstavljene vlasti, vlast Nezavisne Države Hrvatske ili NDH i vlast partizana, koje su obje ideološki bile suprotstavljene idejama individualizma i liberalizma.¹³⁸ Partizani tako sudovanje provode prema „narodnom shvaćanju pravde“, odnosno umjesto oslanjanja na propise poput OGZ-a, partizanska vlast se pozivala na kolektivistička ideološka shvaćanja i interes radničke klase.¹³⁹ Nezavisna Država Hrvatska je pak većinski preuzela prijašnji sudski sustav i organizaciju s promijenjenom teritorijalnom nadležnošću i uvođenjem novih šerijatskih sudova¹⁴⁰ te je nastavila s primjenom normi OGZ-a ako norme istog, nisu bile derogirane novim propisima.¹⁴¹

Vlast NDH je pak ubrzo krenula s pokušajima da OGZ zamijeni novim sveobuhvatnim građanskim zakonikom i za tu je svrhu dr. Mirko Košutić, predsjednik Odbora za pravne i bogoštovne poslove Hrvatskog državnog sabora, zajedno s prof. dr. Kriškovićem i odvjetnikom dr. Lokmerom, 1943. završio sa sastavljanjem Osnove građanskog zakonika za Nezavisnu Državu Hrvatsku.¹⁴² Ta Osnova se pak temeljila na Predosnovi stvorenoj za bivšu Jugoslaviju, pa samim time, posredno i OGZ-om, što je posebno važno jer je tad bilo poznato da Njemačka planira uvesti novu kodifikaciju temeljenu na nacizmu koja bi nadomjestila dotadašnji njemački građanski zakonik i austrijski OGZ.¹⁴³ Osnova je pak na nekim mjestima odstupala od načela individualizma i liberalizma, pa tako, primjerice, sadrži odredbe poput „Najviši zakon je zakon naroda.“ I „Sve pokretne i nepokretne stvari su narodna imovina. Svako vlasništvo je svezano s narodnom zajednicom. Svaki vlasnik je odgovoran državi i narodu za valjanu upravu svojom imovinom“, te rasističke odredbe koje su zabranjivale brak Hrvata sa Židovima i Romima.¹⁴⁴ Osnova ipak nikad nije postala zakonom.¹⁴⁵

¹³⁸ *Ibid.*, str. 50.–51.

¹³⁹ *Ibid.*, str. 51.–52.

¹⁴⁰ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68, str. 285.

¹⁴¹ Gavella, Nikola *et. al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 53.

¹⁴² *Ibid.*, str. 54.–55.

¹⁴³ *Ibid.*, str. 55.

¹⁴⁴ *Ibid.*, str. 56.–57.

¹⁴⁵ *Ibid.*, str. 57.

6. HRVATSKA KAO DIO SOCIJALISTIČKOJ PRAVNOG KRUGA: RAZDOBLJE OD 1946. DO 1990. GODINE

Nakon Drugog svjetskog rata osnovana je nova jugoslavenska država, ovaj put kao komunistička federalna republika.¹⁴⁶ Nova vlast 23. listopada 1946. godine donosi Zakon o nevažnosti pravnih propisa donesenih prije 6. travnja 1941. godine i za vrijeme neprijateljske okupacije čime su OGZ i drugi propisi stavljeni izvan snage i Hrvatska tako prestaje biti dio kontinentalnog pravnog kruga, s tim da je Zakon ipak dopuštao nastavljenu primjenu „pravnih pravila“ iz starih propisa pod uvjetom da njima nisu bili obuhvaćeni odnosi o kojima nisu bili doneseni novi propisi te da ta pravila nisu bila suprotna propisima i ustavnim načelima novog poretka.¹⁴⁷

Uspostavlja se tako novi poredak, utemeljen na idejama marksizma, koji je primarno karakteriziran instrumentalizacijom prava i u skladu s time, s potiskivanjem građanskopravnog uređenja iz centralnog mjesta u pravnom poretku kako je to slučaj u kontinentalnom pravnom krugu.¹⁴⁸ Kao što je prije navedeno, u socijalističkim pravnim poredcima vlast nastoji društvo mijenjati „odozgo“, a sve u interesu radničke klase i prema marksističkom shvaćanju da se pravednost treba postizati na razini kolektiviteta, a ne pojedinca.¹⁴⁹ Pravo je gledano jednostavno kao skup pravila koje provodi država upotrebom sile, a na samu državu gledao se kao na mehanizam klasne vladavine. Komunističko društvo je bez države, a socijalizam je prelazno razdoblje u kojem socijalistička država može pravo koristiti (instrumentalizirati) za ostvarenje svih svojih ciljeva, što dovodi do iscrpnog stvaranja normi za uređivanje svih pa i najsitnijih pojedinosti. Drugim riječima, u socijalizmu pravo gubi svoju autonomiju i postaje samo alat za provođenje političkih odluka.¹⁵⁰

Ta instrumentalizacija prava naravno znači da je sve veći fokus stavljen na javnopravno uređenje koje umjesto građanskopravnog uređenja zauzima središnje mjesto u pravnom poretku. Pravni sustav uređen je tako da općenito uređuje društveni život u državi u skladu s marksističkim makroekonomskim učenjem. Razvija se koncept društvenog karaktera proizvodnje u skladu s čime se poseban fokus stavio na sredstva za proizvodnju za koja se nastojalo da budu u državnom ili društvenom vlasništvu „(...) prema načelu da društveni karakter proizvodnje zahtijeva i društveno prisvajanje proizvoda rada“ što

¹⁴⁶ *Ibid.*, str. 58.

¹⁴⁷ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68, str. 294.–295.

¹⁴⁸ Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 61.

¹⁴⁹ *Ibid.*, str. 61.

¹⁵⁰ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68, str. 307.–308.

opravdava onda vlast da u ime društva upravlja cijelim procesom društvene reprodukcije; proizvodnjom, raspodjelom i potrošnjom.¹⁵¹

Još jedna važna stvar prema kojoj se socijalističko pravno uređenje razlikovalo od prijašnjeg kontinentalnog uređenja jest povećana uloga sudske prakse. Socijalističke države odbijaju teorije o trodiobi vlasti i umjesto toga prihvaćaju teoriju jedinstva vlasti, što znači da ne postoje prepreke da sudovi i sudci igraju ulogu zakonodavca. To je bilo pogotovo važno u Jugoslaviji zbog spomenutog stavljanja izvan snage svih prijašnjih zakona, što je stvorilo povećanu potrebu da sudovi popunjavaju pravne praznine vlastitim prosudbama o tome uklapaju li se određena pravila iz prijašnjih zakona u novi pravni poredak i dovelo do slobodnijeg tumačenja pravnih normi od strane sudova.¹⁵² S vremenom su se prema uzoru na Sovjetski Savez razvili i mehanizmi za ujednačavanje sudske prakse, što je značilo da su sudovi uistinu na svojevrsan način bili ovlašteni donositi načelne stavove i pravna shvaćanja na način jako sličan zakonodavstvu, iako doduše za razliku od sovjetskog sustava, stavovi naših sudova nisu bili obvezni.¹⁵³

6.1. GRAĐANSKOPRAVNO UREĐENJE U RAZDOBLJU SOCIJALIZMA

Sukladno navedenom, uspostavom socijalističke Jugoslavije dolazi do razdoblja nacionalizacije i povećanja količine državne imovine, pogotovo u smislu stavljanja pod državno vlasništvo sredstava za proizvodnju.¹⁵⁴ Oduzimanje stvari u privatnom vlasništvu započelo je već tijekom rata kada je kazna za suradnju i pomaganje kolaboratorima, što se tumačilo jako široku, najčešće uključivalo konfiskaciju imovine u korist narodnooslobodilačkog odbora.¹⁵⁵ Godine 1944. isto tako donesena je Odluka o prijelazu u državno vlasništvo neprijateljske imovine koja je slično omogućila lako oduzimanje imovine jednostavnim pisanim rješenjem okružnog NOO-a.¹⁵⁶ Nakon rata 1946. godine donesen je Zakon o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća na temelju kojeg je gotovo sve gospodarstvo u Hrvatskoj i Jugoslaviji prestalo biti u privatnom vlasništvu uz iznimku sitnih obrta i ugostiteljskih radnji.¹⁵⁷ Proces nacionalizacije biva dovršen 1958. godine Zakonom o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta kojim dolazi do

¹⁵¹ Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 63.

¹⁵² *Ibid.*, str. 175.

¹⁵³ *Ibid.*, str. 177.

¹⁵⁴ *Ibid.*, str. 66.

¹⁵⁵ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68, str. 320.

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ *Ibid.*, str. 320.–321.

uzurpacije velikog broja stanova.¹⁵⁸ Važno je spomenuti i agrarnu reformu kao jednu „(...) od ključnih povijesnih odrednica novog društvenog, ekonomskog i socijalnog sustava u Hrvatskoj i Jugoslaviji.“¹⁵⁹ Provedena je 1945. kroz Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji kojom je bez naknade oduzeta zemlja od vlasnika koji su je obrađivali isključivo putem najma radne snage, kao i sva zemlja koja je bila u vlasništvu crkva. Polovica te zemlje je pretvorena u velika državna poljoprivredna dobra, a ostatak je isparceliran u manje dijelove i dan siromašnim seljacima.¹⁶⁰

Država sad kao najveći vlasnik imovine mora tom imovinom upravljati neposredno ili to upravljanje može staviti na raspolaganje drugim pravnim osobama. Riječ je o fazi takozvanog administrativnog socijalizma prema sovjetskom modelu upravljanja u kojemu država određenim pravnim osobama daje pravo upravljanja kao subjektivno pravo osobe da upravlja pojedinim segmentom državne ili „općenarodne“ imovine.¹⁶¹ Uz to država donosi planove koji ograničavaju gospodarski i društveni život, tako da iako građanskopravno uređenje dotad i dalje biva jedinstveno, narušeno je bitno načelo ravnopravnosti subjekata u građanskopravnim odnosima.¹⁶²

Kako se takav sustav ubrzo pokazao neučinkovit, a i zbog političkog raskola između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza, dolazi do napuštanja sovjetskog modela državnog planiranja. Određenim posebnim vrstama pravnih osoba tako su dana posebna nova stvarna prava korištenja sredstava u društvenom vlasništvu koja ih ovlašćuju na posjedovanje, uporabu i iskorištavanje tih sredstava s razmjerno širokim pravom raspolaganja koje im je omogućilo i sudjelovanje u pravnom prometu i stjecanje dobiti. U pitanju pak nije pravo vlasništva, nego novi pravni institut stvarnog prava.¹⁶³ Dolazi tako do napuštanja monističkog shvaćanja vlasništva prisutnog u kontinentalnim pravnim sustavima, pa tako tadašnji Ustav dopušta postojanje tri tipa imovine odnosno vlasništva: općenarodnu imovinu, imovinu narodnih zadružnih organizacija i (ograničeno) privatno vlasništvo.¹⁶⁴

Sukladno tome, dolazi i do podjele građanskopravnog uređenja na ono namijenjeno uređivanju pravnih odnosa između nositelja spomenutih specifičnih prava na stvarima u društvenom vlasništvu i na ono namijenjeno uređivanju pravnih odnosa ostalih subjekata, odnosno privatnih vlasnika.¹⁶⁵ Ipak, kako su pravne osobe s tim posebnim pravima

¹⁵⁸ *Ibid.*, str. 321.

¹⁵⁹ Vukas, Budislav; Matić, Ines, Znanstveni doprinosi prof. dr. sc. Petra Simonettija civilističkoj pravnoj baštini i povijesti prava, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 37, br. 1, 2016., str. 261.

¹⁶⁰ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68, str. 321.

¹⁶¹ Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 67.–68.

¹⁶² *Ibid.*, str. 68.–69.

¹⁶³ *Ibid.*, str. 70.–71.

¹⁶⁴ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68, str. 316.

¹⁶⁵ Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 71.

postale sve sličnije vlasnicima stvari, preko novih ustavnih odredaba proglašeno je da sredstava u društvenom vlasništvu nisu više ni u čijem vlasništvu; tako je prvome građanskopravnome uređenju oduzet sav građanskopravni karakter i on nastavlja postojati kao javnopravno uređenje.¹⁶⁶

Unatoč tome, te pravne osobe su i dalje sličile vlasnicima, pa tako ustavnim promjenama 1974. godine i Zakonom o udruženom radu iz 1976. godine pravne osobe prestaju biti nositelji prava nad stvarima, nego to postaju udruženi radnici ili „udružen rad“. Nastaju tako organizacije udruženog rada, ali one nisu bile te kojima bi pripadala subjektivna prava upravljanja nad stvarima, nego bi to bili sami radnici kojima bi pripadalo sve što bi radom proizveli. Budući da svi radnici nisu mogli neposredno nastupati u pravnom prometu, opet je bilo potrebno dati određenim pravnim osobama (znači samim organizacijama udruženog rada) pravo raspolaganja društvenim sredstvima.¹⁶⁷

Tako su u doba socijalističke Jugoslavije, bilo da je riječ o razdoblju nepostojanja vlasništva nad društvenim sredstvima ili o vremenu samoupravne koncepcije društvenog vlasništva, postojala dva pravna uređenja: društvenovlasničko i vlasničkopravno. Prvo je bilo izrazito osebujno i teško shvatljivo; „(...) javnopravne prirode, ali s praktičnim djelovanjem donekle ipak nalik na građanskopravno“, a drugo je bilo okrnje i ograničeno na samo uzak prostor.¹⁶⁸

Valja spomenuti i pokušaj uvođenja građanskopravne kodifikacije u ovom vremenu. Naime, kako je OGZ zajedno s drugim propisima bio stavljen izvan snage, pojavila se potreba za novom građanskom kodifikacijom, tako da 1966. godine Pravni savjet inicira rad na istoj osnovavši posebnu komisiju koja 1976. izrađuje dva prednacrt; Civilni kodeks I i Civilni kodeks II. te tri dokumenta; Kratak pregled dosadašnjeg rada na pripremi civilnog kodeksa, elaborat O problemu Civilnog kodeksa i elaborat O potrebi i osnovi Civilnog kodeksa Jugoslavije.¹⁶⁹ Novi kodeks je prema tim dokumentima trebao bit izrađen umjesto na pravu vlasništva na pravu radnika na plodove svoga rada, a Savezna skupština je takvu zamisao za izradu nove kodifikacije prihvatila i u srpnju 1969. godine osnovala Zajedničku komisiju svih vijeća Savezne skupštine za civilni kodeks.^{170,171}

¹⁶⁶ *Ibid.*, str. 73.–75.

¹⁶⁷ *Ibid.*, str. 75.–76.

¹⁶⁸ *Ibid.*, str. 78.

¹⁶⁹ *Ibid.*, str. 169.

¹⁷⁰ *Ibid.*

¹⁷¹ Članovi vijeća su bili dr. Leon Geršković kao predsjednik, Nikola Srzentić kao potpredsjednik, Marijan Cvetković, dr. Blaga Petroska, dr. Miodrag Trajković, Vladan Bojnić, Josip Hrvatin, Dobriboje Milosavljević, Tomo Kopilović, Rešad Seletović, dr. Đorđe Samardžić, Vinko Kastelić, Hrvoje Bačić, dr. Milan Bartoš, dr. Borislav Blagojević, dr. Milak Brkić, dr. Živomir Đorđević, dr. Alojz Finžgar, dr. Josip Globevnik, dr. Aleksandar Goldštajn, dr. Samuel Kamhi, Muhamed Kašetorović, dr. Mihajlo Konstantinović, Aleksandar Minaković, Salem Muharemagić, Kiro Nikovski, dr. Dmitar Pop-Georgijev, Jovan Radovanović, dr. Bogomir Sajović, Petar

Ustavni amandmanima 1971. godine zakonodavna nadležnost bila je podijeljena između federacije, republika i pokrajina te je donošenje cjelovitog građanskog zakonika postalo nemoguće.¹⁷²

7. REINTEGRACIJA HRVATSKOG PRAVNOG PORETKA U KONTINENTALNI PRAVNI KRUG

Godine 1990. u Hrvatskoj je donesen novi Ustav koji predstavlja početak reintegracije hrvatskog pravnog poretka u kontinentalni pravni krug.¹⁷³ Članak 3. Ustava tako propisuje: „Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirovništvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.“¹⁷⁴ Pozivanje na nepovredivost vlasništva, što valja usput spomenuti uključuje zaštitu svih imovinskih prava, predstavlja važan iskorak od koncepcije vlasništva u socijalističkom razdoblju,¹⁷⁵ a pozivanje na socijalnu pravdu predstavlja razumijevanje promjene koja se dogodila u pravnim poredcima kontinentalnog pravnog kruga koji su u međuvremenu počeli sve više uzimati u obzir socijalni ili javni interes i uspostavili nov odnos između javnog i privatnog prava, ali zadržavajući i dalje građanskopravno uređenje kao središnje.¹⁷⁶

Međutim, kao što smo vidjeli u prelasku s kontinentalnog u socijalistički pravni krug, prelazak iz jednog pravnog kruga u drugi ne može biti učinjen automatski. Novi Ustav postavio je dobar i nužan temelj, međutim prije nego što je hrvatski pravni sustav mogao biti izgrađen u potpunosti, bilo je potrebno određeno vrijeme oslanjati se i dalje na propise starog režima. Ustavni zakon o dopunama Ustavnog zakona za provedbu Ustava Republike Hrvatske donesen u veljači 1991. tako je odredio da se isključuju iz primjene one odredbe Ustava SFRJ i saveznih zakona i drugih propisa koji nisu u skladu s novim Ustavom, a ustavna Odluka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske koju je Sabor Republike Hrvatske donio 25. lipnja 1991. odredila je da „(...) na području Republike

Sekulić, dr. Dražen Sesardić, dr. Vojislav Spajić, dr. Obren Stanković, dr. Vladan Stanković, Azis Tigani, dr. Marin Vedriš, savjetnici Hrvoje Bačić i Vrleta Krulj te tajnik Milan Babić.

¹⁷² *Ibid.*, str. 170.

¹⁷³ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68, str. 362.

¹⁷⁴ Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 5/2014, čl. 3.

¹⁷⁵ Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 185.

¹⁷⁶ *Ibid.*, str. 190.–191.

Hrvatske važe samo oni zakoni koje je donio Sabor Republike Hrvatske, a do okončanja razduživanja i savezni propisi koji nisu stavljeni van snage.¹⁷⁷

Kreće tako razdoblje u kojem brojnim zakonima Hrvatska privremeno preuzima pravne propise bivše države, u pravilu s pojedinim izmjenama, ali i s preuzimanjem određenih odredaba OGZ-a. Zakon o preuzimanju Zakona o obveznim odnosima tako je propisao primjenu pravnih pravila iz paragrafa OGZ-a koji se odnose na darovanje i ortaštvo ako su u suglasnosti s Ustavom i zakonima Republike Hrvatske, a Zakon o preuzimanju Zakona o osnovnim vlasničkopravnim odnosima propisuje primjenu pravnih pravila OGZ-a i drugih propisa koji su bili na snazi 6. travnja 1941. godine koji se odnose na prava plodouživanja, prava uporabe, prava stanovanja, prava stvarnog tereta i zadužbina (zaklada), opet ako su u suglasnosti s Ustavom i zakonima Republike Hrvatske.¹⁷⁸ Ti su propisi otvorili vrata donošenju Zakona o načinu primjene pravnih propisa donesenih prije 6. travnja 1941. godine koji propisuje da sva pravna pravila koja su se primjenjivala u Hrvatskoj na navedeni datum mogu se primjenjivati na odnose koji nisu uređeni važećim propisima ako su u skladu s Ustavom i zakonima Republike Hrvatske što do danas omogućuje primjenu odredbi OGZ-a u hrvatskom pravnom sustavi i time je održana veza hrvatskog građanskopravnog poretka i tradicije OGZ-a.¹⁷⁹ Primjer važenja pravnih normi OGZ-a u razdoblju od hrvatske neovisnosti vidimo u institutu izmoljene posudbe ili prekarija za koji su do donošenja novog Zakona o obveznim odnosima 2005. godine vrijedila pravila iz OGZ-a.¹⁸⁰

Slijedi razdoblje donošenja novih propisa građanskog prava, među kojima su najvažniji Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima¹⁸¹ donesen 1996. godine, Zakon o nasljeđivanju¹⁸² donesen 2003. godine i Zakon o obveznim odnosima¹⁸³ donesen 2005. godine. U istom razdoblju Hrvatska je započela proces pridruživanja Europskoj uniji koji je kulminirao 1. srpnja 2013. godine kada je Republika Hrvatska postala punopravna članica Unije,¹⁸⁴ a sastojao se od prihvaćanja europske pravne stečevine ili *acquis communau-*

¹⁷⁷ *Ibid.*, str. 186.

¹⁷⁸ *Ibid.*, str. 187

¹⁷⁹ *Ibid.*, str. 187.–188.

¹⁸⁰ Kasap, Jelena; Lachner, Višnja; Pravno-povijesni prikaz razvoja regulacije instituta izmoljene posudbe u hrvatskom pravu, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 41, br. 2, 2020., str. 578.–579.

¹⁸¹ Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, Narodne novine, broj 91/1996, 68/1998, 137/1999, 22/2000, 73/2000, 129/2000, 114/2001, 79/2006, 141/2006, 146/2008, 38/2009, 153/2009, 143/2012, 152/2014, 81/2015, 94/2017.

¹⁸² Zakon o nasljeđivanju, Narodne novine, broj 48/2003, 163/2003, 35/2005, 127/2013, 33/2015, 14/2019.

¹⁸³ Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, broj 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018, 126/2021, 114/2022, 156/2022, 155/2023.

¹⁸⁴ Čepulo, Dalibor, *op. cit.* u bilj. 68, str. 381.

taire.¹⁸⁵ Ulaskom u Europsku uniju može se reći da je završeno tranzicijsko razdoblje započeto raspadom Jugoslavije i napuštanjem socijalističkog pravnog kruga.

Potrebno je ponovno spomenuti i sudsku praksu. Raskid sa socijalističkim pravnim krugom uključivao je i raskid s načelom jedinstva vlasti i ponovno prihvaćanje načela trodijelne vlasti koje je zajedničko zemljama kontinentalnog pravnog kruga.¹⁸⁶ Učvršćena samostalnost sudaca u suverenim demokratskim društvima pak omogućuje sudskoj praksi da igra ulogu izvora prava, ali vrlo suzdržano, odnosno samo supsidijarno odlukama i propisima koje donosi zakonodavac.¹⁸⁷ Određeni mehanizmi ujednačavanja sudske prakse i dalje su nužni radi ujednačene primjene zakonskih normi, ali njihova primjena ne smije prelaziti određene granice, pogotovo u smislu da sud ne bi smio moći donositi ikakva opća pravila jer to je isključivo ovlaštenje zakonodavca.¹⁸⁸

7.1. PITANJE NOVE GRAĐANSKOPRAVNE KODIFIKACIJE

Hrvatska dandanas nema jedinstvenu građanskopravnu kodifikaciju, nego donosi zasebne zakone koji svaki reguliraju određenu skupinu građanskopravnih odnosa. Pitanje uvođenja građanskopravne kodifikacije vrti se oko dviju mogućnosti; prva je moguće ponovno uvođenje Općeg građanskog zakonika, a druga je sastavljanje nove unikatno hrvatske građanske kodifikacije ili HGK-a.

Najveći argument u prilog ponovnog uvođenja OGZ-a održanje je i postojanost pravne tradicije istog. Mnogi hrvatski propisi, poput onih koji uređuju zemljišne knjige te postupanje u parničnim, izvanparničnim, ovršnim i drugim sudskim postupcima napisani su po mjeri primjene norme OGZ-a. U Hrvatskoj je također postojalo i praktično iskustvo primjene istog, pa tako i teorijsko poznavanje istog koje opstaje i u novijim generacijama pravnika koji su, svjesno ili nesvjesno, odgajani u tradiciji OGZ-a. Također valja navesti da je primjena istog davala zadovoljavajuće rezultate u praksi. Novelirani OGZ se tako i dandanas primjenjuje u Austriji, što dokazuje prikladnost istog suvremenom dobu. On dakle i dandanas uspješno regulira norme građanskog prava.¹⁸⁹

Ipak, OGZ je zakon koje je u primjeni od 1811. godine i nastao je dakle u drugom vremenu i u drugoj državi. U vremenu od njegova nastanka, kao što je već navedeno, originalno individualističko i liberalističko prirodnopravno shvaćanje, iako i dalje načelno

¹⁸⁵ Vidi: Klepač Pogrmilović, Bojana, Prilagodba hrvatskoga prava pravu Europske unije. *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, 2005., 2 (1), 165.–183.

¹⁸⁶ Gavella, Nikola *et al.*; *op. cit.* u bilj. 1, str. 207.

¹⁸⁷ *Ibid.*, str. 208.

¹⁸⁸ *Ibid.*, str. 211.

¹⁸⁹ *Ibid.*, str. 193.–194.

prihvaćeno, ublaženo je te se danas i pravo vlasništva i pravo slobode ugovaranja ograničavaju na načine nepoznate OGZ-u. Tako se u sferi stvarnog prava promijenilo pravo na posjed, razvilo se etažno vlasništvo, stvorena su nova stvarna prava poput realnog tereta i prava građenja, a u sferi obveznog prava *clausula rebus sic stantibus* primjenjuje se i kad nije ugovorena, sudionici obveznopravnih odnosa dužni su ponašati se u skladu s načelima savjesnosti i poštenja, nastali su novi ugovori, za brojne vrste štete može se odgovarati bez krivnje te su se mnoge pravne grane više ili manje odvojile od građanskog prava i postale zasebne grane prava poput obiteljskog prava, radnog i socijalnog prava, autorskog prava, međunarodnog privatnog prava i slično. Mnoge odredbe OGZ-a tako su u Austriji bile derogirane novim propisima, a one koje nisu, tumače se i primjenjuju drugačije.¹⁹⁰ Sve u svemu, čini se prikladnije, koristeći OGZ i tradiciju istog kao podlogu, izgraditi zasebno i suvremeno hrvatsko građansko pravo sukladno suverenom svijetu i primjenjujući suvremena rješenja.

Hrvatska pak dosad nije sastavila vlastitu građansku kodifikaciju. Rad na građanskoj kodifikaciji, kako smo mogli vidjeti više puta u našoj povijesti, dugotrajan je proces. Podsjetimo se da je rad na samom OGZ-u započeo 1753. pod Marijom Terezijom i nije bio uveden do 1811. godine, što je čak 58 godina razlike.¹⁹¹ Donošenje HGK-a bi pak omogućilo Hrvatskoj da sukladno kontinentalnoj pravnoj tradiciji stavi građanskopravno uređenje na središnje mjesto u svome pravnom poretku s obzirom na sistematičnost i sveobuhvatnost pravnih normi karakterističnih za zakonike.¹⁹² Rad na hrvatskom građanskom zakoniku pak dosad nije ni započet, nego kao što smo naveli, doneseni su brojni pojedinačni zakoni koji reguliraju pojedine skupine građanskopravnih odnosa, a fokus političke volje bio je na dubljoj integraciji s Europskom unijom.

8. ZAKLJUČAK

Hrvatski pravni poredak pripada kontinentalnom pravnom poretku. To se vidi iz njegova oslanjanja na pisano zakonodavstvo kao glavni izvor prava, na njegove izvore u rimskom pravu i u, i dalje prisutnoj tradiciji Općeg građanskog zakonika i utjecaja europskih građanskih kodifikacija na njega općenito te iz njegova sadržaja utemeljenog na načelima individualizma i liberalizma koji su s vremenom usklađeni s većim uzimanjem u obzir javnog interesa. Činjenica da Opći građanski zakonik kao jedna od prvih građanskih kodifikacija u Europi i danas ima utjecaj na naše pravo i da se pravna pravila istog i dalje potencijalno mogu pojaviti u praksi, znači da je Hrvatska povezana sa samim počecima razvoja kontinentalnog pravnog kruga i nesumnjivo zauzima svoje mjesto među

¹⁹⁰ *Ibid.*, str. 192.–194.

¹⁹¹ *Ibid.*, str. 203.

¹⁹² *Ibid.*

njima. Čak i u razdoblju u kojemu je hrvatsko pravno uređenje bilo dio socijalističkog pravnog kruga mogao se osjetiti utjecaj OGZ-a s obzirom na to da pravni poredak nužno ima utjecaj na razmišljanja i djelovanja članova određenog društva i to na način koji opstaje čak i kada je pravni poredak o kojem je riječ prestao važiti.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Čepulo, Dalibor, Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu od srednjeg vijeka do suvremenog doba, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2023.
2. Demirović, Muhamed, Osnovni šerijatskopравни pojmovi i instituti, u: Uvod u šerijatsko pravo, ur. Čolović, Vladimir; Manić, Samir, Institut za uporedno pravo Beograd i Departman za pravne nauke Državnog univerziteta u Novom Pazaru, Beograd, 2020.
3. Derenčin, Marijan, Tumač k Obćemu austrijskomu građanskomu zakoniku, Nakladom Sveučilišne knjižare Albrechta i Fiedlera, Zagreb, 1883.
4. Gavella, Nikola; Alinčić, Mira; Klarić, Petar; Sajko, Krešimir; Tumbri, Tanja; Stipković, Zlatan; Josipović, Tatjana; Gliha, Igor; Matanovac, Romana; Ernst, Hano, Teorijske osnove građanskog prava – Građansko pravo i pripadnost hrvatskog pravnog poretka kontinentalnoeuropskom pravnom krugu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2005.
5. Karčić, Fikret, Šerijatsko pravo u ustavima savremenih muslimanskih zemalja, Šerijatsko pravo u savremenim društvima, ur. Karčić, Fikret, Karić, Enes, Pravni centar, Fond otvoreno društvo, Sarajevo, 1998., str. 9.–38.
6. Klarić, Petar; Vedriš, Martin, Građansko pravo: Opći dio, stvarno pravo, obvezno i nasljedno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2014.
7. Kurtović, Šefko, Opća povijest prava i države 1. knjiga Stari i srednji vijek, Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2005.
8. Horvat, Marijan; Petrak, Marko, Rimsko pravo, Sveučilište u Zagrebu Pravni fakultet, Zagreb, 2022.
9. Rušnov, Adolf, Tumač Obćemu austrijskomu građanskomu zakoniku, Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1893.
10. Vrbanić, Duško, Država i pravo, Golden marketing, 2003.

Članci:

1. Čepulo, Dalibor, Tradicija i modernizacija: „iritantnost“ Općeg građanskog zakonika u hrvatskom pravnom sustavu, u Gliha, Igor i dr. (ur.), Liber amicorum Nikola Gavella,

- Građansko pravo u razvoju, Zbornik radova u čast 70. rođendana profesora emeritusa Nikole Gavelle, Zagreb, 2007., str. 1.–49.
2. Čokolić, Atila, Dvjesto godina Općeg austrijskog građanskog zakonika: O izvorima, nastanku i uvođenju u primjenu Općeg građanskog zakonika s osvrtom na hrvatska pravna područja; *Odvjetnik: glasilo i časopis Hrvatske odvjetničke komore*, Vol. 84, br. 11–12/11, Zagreb, 2011., str. 639.–6698.
 3. Dainow, Joseph, The Civil Law and the Common Law: Some Points of Comparison, *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 15, br. 3, 1966.–1967., str. 419.–435.
 4. Kasap, Jelena; Lachner, Višnja; Pravno-povijesni prikaz razvoja regulacije instituta izmoljene posudbe u hrvatskom pravu, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 41, br. 2, 2020., str. 567.–589.
 5. Klepač Pogrmilović, Bojana, Prilagodba hrvatskoga prava pravu Europske unije, *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, 2005., 2 (1), str. 165.–183.
 6. Lachner, Višnja; Roškar, Jelena, Građanske kodifikacije u Europi s posebnim osvrtom na 19. i 20. stoljeće, *Zbornik radova znanstvenog skupa Austrijski građanski zakonik (1811–2011)*, Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli, Pravni fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Tuzla, 2014., str. 31.–49.
 7. Mutapčić, Edin, Austrijski građanski zakonik i njegova primjena u Bosni i Hercegovini poslije 1918. godine, *Zbornik radova znanstvenog skupa Austrijski građanski zakonik (1811–2011)*, Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli, Pravni fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Tuzla, 2014., str. 153.–169.
 8. Partlett, William; Ip, Eric, Is Socialist Law Really Dead?, *New York University journal of international law & politics*, New York University, International Law Society, Vol. 48, str. 463.–511.
 9. Quigley, John, Socialist Law and the Civil Law Tradition, *The American Journal of Comparative Law*, Autumn, 1989, Vol. 37, br. 4, 1989., str. 781.–808.
 10. Stanković, Emilija, Austrijski građanski zakonik kao izvornik srpskog građanskog zakonika, *Zbornik radova znanstvenog skupa Austrijski građanski zakonik (1811–2011)*, Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli, Pravni fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Tuzla, 2014., str. 129.–136.
 11. Vukas, Budislav; Matić, Ines, Znanstveni doprinosi prof. dr. sc. Petra Simonettija civilističkoj pravnoj baštini i povijesti prava, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 37, br. 1, 2016., str. 251.–266.
 12. Zdravković, Miloš, Prvenstvo prirodnog prava: geneza jedne ideje, *Pravni zapisi*, vol. 7, br. 2, 2016., str. 213.–229.

Izvori prava:

1. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 5/2014.

Mrežni izvori:

1. The World Factbook, Field listing – Legal system, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/legal-system/>, pristupljeno 26. kolovoza 2024.
2. Ćutuk, Zvonimir, Uspostava i ustroj Banovine Hrvatske, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Zagreb, 2022., <https://repozitorij.pravo.unizg.hr/islandora/object/pravo:4409/datastream/PDF/view>, pristupljeno 26. kolovoza 2024.

CROATIAN CIVIL LAW SYSTEM AS PART OF THE CIVIL LAW LEGAL TRADITION

Abstract

This paper will first introduce the concept of legal tradition and outline the most widespread, well-known, and widely accepted legal traditions (continental, common law, socialist, and Sharia law). It will then examine the history of law and legal systems on the territory of Croatia in order to determine and explain Croatia's connection to the continental legal tradition. For this purpose, the General Civil Code, which was first enacted in Austria in 1811 and which represents one of the first European civil codifications and thus marks the beginning of the continental legal tradition in this region, will be given particular attention. By reviewing Croatian legal history from medieval law, through the era of the General Civil Code, the period of socialist governance, and up to the present day, the paper will establish Croatia's affiliation with, and the inclusion of its legal system in, the continental legal tradition.

Keywords: *continental legal tradition, General Civil Code, civil law system, civil codification, socialist legal tradition*